

Türkçe İlk Kur'an Tercümesi ve Tercümedeki İslâmî Terimlerin Türkçe Karşılıkları Üzerine

Emek Üşenmez^a

Özet

Türk dilinin tarihî dönemlerini izleme sürecinde Kur'an tercümelerinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Birebir, kelime kelime yapılan bu tercümelerde her ifade için ayrı ayrı karşılıklar kullanılmıştır.

Bu yazıda, yüzlerce yıl öncesi Türk dilinin anlam ve söz zenginliğini gösteren, Türkçe ilk Kur'an tercümesinin kısa bir tanıtımı yapılmış ve yapıttaki İslâmî terimler Türkçe karşılıklarıyla sıralanmıştır

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tercüme, İslâmî terimler, Karahanlı, Türkçe

Abstract

Koran translation have a distinctive importance in viewing Turkish language in historical eras. In word-for-word translations a different meaning was used for each expression.

In this writing, a brief description of first Turkish translation of Koran which demonstrates the meaning and vocabulary richness of Turkish language centuries ago has been done and Turkish translations of Islamic terms have been shown.

Key Words: Koran, Translation, Islamic Terms, Karahanli, Turkish

---

^a Arş. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kütahya, fahemek@mail.com

1. Giriş

Uzun bir tarihî geçmişe sahip olan Türk milleti aynı zamanda büyük bir medeniyete de sahiptir. Ecdadımız binlerce yıl tarih sahnesinde sadece at koşturmamış, bunun yanı sıra geleceğe çok önemli kültür ve medeniyet mirasları bırakmışlardır. Atalarımızdan bize kalan en önemli miras kanaatimce “dil” dir. Düşünün ki dil olmasa millet olarak, medeniyet, kültür olarak ne gibi ayrıcalığımız olabilir? Bundan ötürüdür ki milletler tarihi yazılıp incelenirken göz önünde tutulan en büyük etken -ayırıcı göreve sahip- dildir. Bilindiği üzere Türk dili yazılı olarak Orhun Abideleri ile başlar. Bu başlangıç sadece yazılı olan başlangıçtır. Hiç şüphe yok ki Türk dili Orhun Abidelerinin yazılı tarihinden çok eski bir geçmişe sahiptir. Eski Türk yurtları üzerine yapılan arkeolojik araştırmalar Türk tarihinin, M.Ö 3000-2500 yıllarına kadar gittiğini göstermektedir. Hatta daha eskiye giden Sadettin Gömeç “Kök Türk Tarihi” adlı kitabında, Türk tarihini M.Ö 3000 yılına kadar dayandırmaktadır. (Gömeç, 1999: 2) O tarihe kadar geçmişi olan milletin elbette o tarihten başlayan bir dili de vardır.

Köklü bir dile sahip olan Türk milleti Karahanlılar devleti zamanında, Satuk Buğra Han döneminde kitleler hâlinde İslâm dinine geçiş yapmışlardır. Bu geçiş Türk dili ve edebiyatında bir dönüm noktası olmuştur. Tıpkı Uygur Türklerinin din değiştirmesi nasıl dil ve edebiyatlarına etki etmiş ise bu değişime de aynı oranda etkili olmuştur. Türkler İslam dinine son derece saygı göstermişler ve bu dini en iyi şekilde anlayabilmek için çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalardan en önemlisi ise Kur’an tercümesi çalışmalarıdır. Kutsiyete önem veren Türk milleti, kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’i anlayıp uygulamaya koymak için kutsal kitabın dilini bilmek zorunda idi. Fakat herkesin Kur’an dili Arapçayı öğrenmesi imkânsız bir durum olduğundan tercüme yoluna başvurulmuştur. Bu tercümelemler genellikle satır altı olup bire bir kelime karşılıkları verilmiştir. Bilindiği üzere ilk Kur’an tercümesi Farsçaya olmuştur (Ata, 2004: IX). Rivayetlere göre bu tercüme işlemi Hz.Peygamber dönemine kadar götürülmektedir. “Kur’an’ın bütün olarak Farsçaya ilk tercümesi ise Samanîler devrinde (875-999), hükümdar Samani Mansur İbni Nûh (hükümranlığı 961-976)’un buyruğu üzerine Buhara’da yapılmış ve bunda Taberî’nin hacimli Kur’an Tefsiri esas alınmıştır. Bu tercüme metni herhangi

bir ek açıklamaya yer vermeksizin kelime kelime yapılan bir tercümedir.” (Ata, 2004: IX)

Kur'an-ı Kerim'in ilk Türkçe tercümesinin kim tarafından, ne zaman, nerede yapıldığı ne yazık ki bilinmemektedir. Bazı bilim adamları ilk Türkçe tercümenin de Farsça tercüme döneminde yapıldığını söyleseler de bu ifadeler henüz kesinlik kazanmamıştır. İslâmî devir Türk edebiyatının ilk yazılı eseri Karahanlılar döneminde 1069 yılında Balasagunlu Yusuf Has Hacip tarafından yazılmış olan “Kutadgu Bilig” adlı eşsiz eserdir. Karahanlı Türkçesinin yanı sıra Türk dil tarihine baktığımız zaman günümüze kadar seksen üç adet tercüme yapıldığını görmekteyiz.¹

Bu yazıda, Manchester (İngiltere), Rylands Kitaplığı Arapça Yazmalar 25-3821 numarada kayıtlı ve “Rylands Nüshası” olarak bilinen Türkçe Kur'an tercümesi ve tercümedeki dinî terimler üzerinde duracağız.

Karahanlı Türkçesi dönemine ait olduğu düşünülen (Rylands Nüshası) Türkçe Kur'an tercümesi, Aysu ATA tarafından “Türkçe İlk Kur'an Tercümesi, Karahanlı Türkçesi” adıyla 2004 yılında Türk Dil Kurumu Yayınları:854 numara sırasıyla bilim âlemine sunulmuştur.

Aysu ATA'nın bu çalışması GİRİŞ, METİN, NOTLAR ve DİZİN olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Yazar giriş bölümünde eser üzerinde yapılan çalışmalardan Rylands Nüshası'ndan ve Kur'an tercümelerinden bahseder.² Kullandığı çeviri yöntemini de gösteren Ata, bu eserin Türk dili açısından önemine de değinmiştir. Bu bölümde ayrıca Doğu Türkçesi³ ile yazılmış Kur'an tercümelerinden de söz edilmiş olup eser üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Çalışma yapanların başında değerli dil bilimci J. Eckmann⁴ gelir. (Ercilasun, 2004: 338)

Metin (sayfa 1) bölümünde açıklamalar sure, ayet, satır, varak ve cilt numaraları verilerek aktarılmıştır. Araştırmacı yer yer dipnotlarla açıklamalara da yer vermiştir.

¹ Geniş bilgi için bakınız: Ata, a.g.e., s.X.

² Ata, a.g.e., “Giriş” bölümü.

³ Kur'an Tercümelerinin bilinen dört nüshası vardır. Bunlardan birisi üzerinde çalışma yaptığımız Rylands Nüshasıdır. İstanbul'daki Türk İslâm Eserleri Müzesinde bulunan nüshadan başka, Özbekistan İlimler Akademisi ve Petersburg Asya Halkları Enstitüsü Nüshası vardır. Yazarın bahsettiği nüshalar Petersburg ve Özbekistan'dakilerdir.

⁴ J. Eckmann, bu nüshanın sözlüğünü hazırlamıştır: “Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation, Budapest 1976”.

Eserin belki de en dikkat çekici tarafı dizinidir. Aysu ATA, Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere esere üç farklı dizin eklemiştir. Türkçe dizinde(sayfa 195) bütün kelimeler yer almış olup, kelimelerin alıntı olup olmadığı, ayrıca parantez içinde belirtilmiştir. Kelimelerin anlamları arasındaki nüanslar ayrıca maddelendirilmiş olup bu kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıkları da gösterilmiştir. Subjektif bir dizin hazırlayan yazar aynı kökten gelen farklı kelimelere gönderme yapmıştır. Aynı fiil kökünden türeyen diğer kelimeler ise ana fiil maddesi altında sıralanmıştır.

Arapça (sayfa 803) ve Farsça dizin (sayfa 891) sayesinde yabancı kelimelerin hangi Türkçe kelimelerle karşılandığını görebiliyoruz. Arapça dizinde kelimelerin Türkçe ve Farsça karşılığı; Farsça dizinde ise Türkçe ve Arapça karşılıkları verilmiştir.

Yazar Notlar (sayfa 157) bölümünde etimolojisi hakkında çelişkili açıklamalar olan kelimelerin kökeni ile ilgili bilgileri Uygur ve Karahanlı dönemine ait diğer eserler ve metinlerden yola çıkarak açıklamağa çalışmıştır. (kewdeçi, yumuş, sörçek karşı vb. kelimeler)

Aysu ATA tarafından hazırlanan bu eserde gözümüze çarpan noktalardan birisi de -mak / -mek fiilden isim yapma ekiyle çok sayıda isim yapılmış olmasıdır. Öyle ki Türkçe dizine baktığımız zaman kelime, hem fiil kökü (fiil olarak) açıklanmış; hem de sonuna -mak / -mek fiilden isim yapma ekiyle isim olmuştur.⁵ Büyük dilci Ahmet Caferoğlu Kur'an tercümelerindeki Türkçe karşılıklar için şöyle der: "Dinî metinlerin kolaylıkla anlaşılabilmesi için yazarları ekseriya, aynı kelimenin muhitçe ve edebiyatça tanınmış muhtelif karşılıklarını almaktan çekinmemiştir. Bilhassa İslamiyetin kabulü ile Türk muhitine, tamamiyle yeni telakkilerle beraber, yeni mefhumlar da girmeğe başlamış ve Türkçe bu mefhumlar için kısmen de yeni lügat ve söz icadına mecbur kalmıştır." (Caferoğlu, 2000: 91) Karahanlı döneminin diğer eserlerinde bu kullanımın çokluğundan söz edemeyiz. Fakat mevcut tefsirdeki bu tip kelimelerin çokluğu ilgi çekmektedir. Muharrem Ergin bu ekle ilgili olarak şunları söylemektedir. "İstisnasız bütün fiil kök ve gövdelerine getirilen bu ek

---

⁵ Bu ekin tercümede sık kullanılması doğaldır. Çünkü Yapılan Kur'an tercümeleleri toplumun her kesimi tarafından okunacaktır. Bu nedenle yapılan çeviride kelimelerin Türkçe olması veya Türkçe yapıya uydurulması gereklidir. Konuya bu yönüyle baktığımız zaman dilimizdeki bazı ekler işlerlik kazanmıştır.

eskiden beri Türkçenin fiilden isim yapma eklerinin başında gelir. Fonksiyonu fiillerin hareket isimlerini yapmaktır. Fiil kök ve gövdeleri hareketleri karşılayan; fakat tek başlarına kullanılmayan; ancak şahıs, zaman, şekil vs.'ye bağlanmak suretiyle kullanım sahasına çıkan dil birlikleridir...” (Ergin, 2000:185)

Abdülkadir İnan Makâleler ve İncelemeler adlı kitabının ikinci cildinde Kur'an tercümelerindeki İslâmî terimlerin Türkçe karşılıkları hakkında şöyle demektedir:

“Türk dili tarihini öğrenme ve Türk dilinin olgunlaşma ve gelişme süresini takip etme ve inceleme için eski Kur'an tercümelerinin önemi büyüktür. Hele İslâmdan sonra Türk dilinin gelişmesinde aldığı yeni istikameti, İslam dini ile gelen yeni kavramları ifade için İslâmdan önceki Türk kültürü devrinin dil hazinesinden (Budizm, Manihaizm, Şamanizm terimlerinden) nasıl faydalandığını öğrenmek için bu Kur'an çevirmeleri değerli gereçler vermektedir... Şunu da kaydedelim ki biz Kur'an tercümesinden Kur'an'ın kelimesi kelimesine (interlineare) yapılan çevirmelerini anlıyoruz. Kur'an'ın tefsiri çevrileri Türk filolojisi bakımından başka türlü değeri haizdirler” (İnan, 1991: 141).

Karahanlılar döneminden günümüze kadar ulaşabilmiş ilk Türkçe Kur'an Tercümesi ile karşı karşıyayız. Asırlar öncesinde ecdadımız, atalarımız acaba nasıl bir dil kullanıyordu. Bu tercüme sırasında Arapça ve Farsça kelimelere nasıl karşılık bulmuşlar? Bu gerçekten önemli bir durumdur. Öyle ki bazı kelimelerin doğrudan karşılığı olmayabilir. Yoksa doğrudan karşılık bulunamayan kelimeler için, kelime türetme yoluna mı başvuruldu? Her ne olursa olsun Türk insanının kıvrak zekâsı bütün güçlüklerin üstesinden gelmiştir. Bu tercümede de dinî terimlere hangi Türkçe kelimelerle karşılık bulunduğunu görüyoruz. Muhtemelen eserde –mak / -mek fiilden isim yapım eklerinin çoklukla kullanılması Arapça-Farsça kelimelere doğrudan (bire bir) karşılık bulmak için olabilir. Tercümede geçen İslâmî terimler ve ibarelerin Türkçe karşılıklarını, *açıklamalarıyla* birlikte şöyle sıralayabiliriz:⁶

---

⁶ Kelimelerde çeviri yazı işaretleri kullanılmamıştır.

açgan	Fettah*	artmak	Fazl
adakin kıl-	İkamet	arttır	Fesad
adakin tur-	Kıyam	artuk kat-	İşrak
adırmak	Furkan	atanmış öd	Ecel
alkış	Selâm, dua	atasız	Yetim
arığ	Sübhan	bağırsak	Raûf*
arığ ay	Tesbih	barlama-	İnkâr
arığ	Kuddüs*	baş kötürgen	Âlî
arığ Tanrı	Sübhan	békiştürmek	İbret
arıklık	Sübhan	belgü	Ayet
arın-	Tetahhur	belgülüg nişan	Mucize
arıt-	Tenkiye	arka suwı	Nutfe
berk bıçığ	Yemin	belgüsüz	Gayb
beş namaz	Salihat	berk	Emin
bilgen	Habîr*	bilgil	Elâ
bilmezlik	Cahiliyet	bilmez	Cahil
biligsiz	Cahil	biliglig	Âlim
bi-namaz bol-	Hayz	biligsizlik	Cehalet
bir ök	Vâhit*	bir idi	Ahad
bir Tanrı	Allah	bit-	İbadet
bitgen kunçug	Mümine	bitgen	Mümin
bitmek	İman	bitigli	Mümin
bodun	Ümmet	bitig	Kur'an
borgu	Sur	boguzlagu	Kurban
boyun berigli	Müslüman	boynagu	Mütekebbir
burhan	Put	bulgak	Fitne
bütügli	Mümin	bütün işlig	Hakîm*
ceza küni	Yevmü'd-din	bütün söz	Hikmet
erklig bolmış	Dost (Allah)	çın	Hakikat.
eşitgen	Semi*	esenlik	Selâm
ew bodnı	Ehl-i beyt	et-öz	Nefs
gurdın kopgu	Haşr	ewürmek	Ceza

* Allah'ın adları (Esmâ-yi Hüsna)

idi	Allah	ıdılmış	Elçi
igitgen	Allah	idi tuta and	Allah için
irinç	Nimet	ile yüzlüg	Münafık
katıksız İhlas sahibi		İsa esleri	Havariler
keçürgen	Afuvv	katıksız kılıklı	Günahtan arınmış
ken işlig	Vasi*	ked rahim	Rahim*
kezigli	Vesvese	kesilmiş	Farz
kışmak	Sapıklık	kın	Azap
kidinki kün	Ahiret	kidinki	Ahiret
kirtgünmiş	Mümin	kirtgünmek	İman
kop-	Kıyam etmek	kirtgüngen	İman eden
koparıl-Diriltmek		kopmak	Ahiret
köndürgen	Hâdî*	könügli Hidayete eren	
köni yol	Hidayet	köni işlig	Hakim*
körksüz yazuk	Hayasızlık	könül urgan	Mütevekkil
küç kıldaçı	Zâlim	köyürgen ot	Cehennem ateşi
küdezgen	Hâfız*	küçlüg ugan	Kadîr*
saknuk	Muttaki	munsuz	Ganiyy*
okıgu	Kur'an-ı Kerim	ogramak	Niyet
ortak kat-	İşrak	okımak	Dua
örtgen	Gafur	ögdülmiş	Hamid
sakış küni	Kıyamet	rûzî bergen	Rahman*
sawçı	Peygamber	sakış kılguçı	Hasib*
sergen	Sabırlı	seç-	Vahyetmek
sewünçi	Müjde	sermek	Sabır
son saray	Ahiret	sezinç	Şüphe,zan
şükr öte-	Şükretmek	soyurkamak	Rahmet
tanıglı	Kâfir	tamug	Cehennem
Tanrı	Allah	tanmaklık	Küfr
Tanrıka yan-	Tövbe etmek	Tanrı tuta	Billahi
Tanrın bilgen	Dindar	Tanrıka yangan	Ermiş
tapug	İbadet	tapmakka	Allah
tenlemek	Takdir	tapungu	Allah
törüt-	Yaratmak	tokuş-	Cihat etmek

törütteçi	Yaratıcı	törütüpli	Yaratan
tüzün	Hâlim*	törütge	Yaratan
ukgan	Habîr*	ugan	Kadîr*
ulug kün	Kıyamet	ulug	Kebîr *
ulug yazuk	Büyük günah	ulug bahşışlıg	Rahman*
üküş örtgen	Gaffar*	üküş bergen	Vahhab
İsrafil üni	Korkunç ses	ülüg	Nasip
yakın tiriglik	Dünya hayatı	yad kıl-	Zikretmek
yalgan söz	İftira	yalavaç	Peygamber
yanluk	İnsan	yanmak	Tövbe
yaraglıg	Hak, gerçek	yanut	Mükafat
yaralğan	Bârî*	yaragsız	Batıl
yarlıg ıdmak	Vahiy	yarlıg ıd-	Vahiy göndermek
yarlıkaglı	Rahîm*	yarlıka-	Affetmek
yaruk yol	Şeriat	yarukluk	Nur
yazuk	Günah	yatgu yer	Mezar, kabir
yek	Şeytan	yazuk kök	Günahlardan arınmak
yiñke körügli	Latif*	yeti kat kök	Gökyüzü
yulug	Fidye	yok söz	İftira
yüksek	Aliyy*	yük	Günah,günah yükü
yükñügli	Sâcid, secde eden	yükün-	Secde etmek
yun-	Boy abdesti almak		

2. Bulgular

1. Kur'an Tercümeleeri, Türk dilinin en önemli tarihî vesikalarından birisidir. Özellikle Karahanlılar zamanında yapılmış tercümeleerin dil tarihimizde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bilindiği üzere bu dönem, Türklerin toplu olarak İslâm dâiresine girdiği devre olarak bilinmektedir.

2. Kur'an Tercümeleeri'nin söz varlığının önemi bir çok araştırmacı tarafından belirtilmiştir. Mesela Karahanlılar zamanından kaldığı bilinen bir Kur'an Tercümesini (Rylands Nüshası), sözlüğü meşhur Türkolog J. Eckmann, tarafından yayımlanmıştır.⁷ Aynı şekilde "Anonim Tefsir" olarak bilinen Asya

⁷ J. Eckmann, Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation, Budapest 1976.

Halkları Enstitüsündeki (Petersburg) Kur'an Tercümesinin sözlüğü de bir başka bilim adamı tarafından hazırlanmıştır.⁸

3. Tercümelerde Arapça kelimelerin hepsine doğrudan karşılık verilmiştir. Dolayısıyla Karahanlılar zamanında kelime türetme yolları ne şekilde ve hangi eklerle yapıyordu sorusunun cevabı Kur'an Tercümeleeri sayesinde verilmiş olmaktadır.

4. Türk milletinin zekası ve yeni kelime türetme konusundaki kabiliyeti yine Kur'an Tercümeleeri aracılığıyla günümüze kadar ulaşmaktadır. Mesela "şariat" kelimesi için "yaruk yol" tabirini kullanmışlardır.

5. Kur'an Tercümeleeri birebir kelime kelime çevirildiği için dilimizin kelime hazinesine bir katkı söz konusudur. Eğer tercümeğe gerek kalmasaydı bu kelimeler türetilmeyecekti. Bu açıdan Kur'an Tercümeleeri dilimizin dağarcığını zenginleştirmiştir.

6. Türklerin yeni bir dini tanıyıp, anlamasında kuşkusuz en büyük görevi üstlenen Kur'an Tercümeleeri olmuştur.

3. Sonuç

Türkçe İlk Kur'an Tercümesi-Karahanlı Türkçesi adlı eserin sayısal dökümü şöyledir:

Fiil	574 ⁹
İsim	1425
Toplam kelime sayısı	1999

Türklüğün ve Türk dilinin en önemli eserlerinden birisi de kuşkusuz Kur'an tercümeleeridir. Karahanlı Türkçesi dönemine ait bu eseri (Ata, 2004) kısa da olsa tanıtmak büyük bir onurdur. Kitaptaki dini terim ve ibarelerin Türkçe karşılıklarının büyük çoğunluğunu sunmak Türk diline farklı bir bakış açısı kazandıracaktır. Gerçekte bir kelimenin karşılığını vermek onu açık bir şekilde anlamlandırarak en kısa sözü ya da söz topluluğunu bulmaktır.

⁸ A.K. Borovkov, Leksika sredneaziatskogotefsira XII-XIII vv., Moskva 1963. bu yayın Türkçeye çevirilerek yeniden yayımlanmıştır. Halil İbrahim Usta-Ebulfez Amanoğlu, A.K. Borovkov-Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı(XII.-XIII. Yüzyıllar), TDK, Ankara 2002.

⁹ Sayımlar madde başı kelimeler esas alınarak yapılmıştır.

Atalarımızın Arapça-Farsça dini terimler hakkında bulduğu karşılıklar o insanlara, ecdadımıza olan saygı ve sevgiyi pekiştirmektedir. Bu kelimelerin çoğu hâlâ yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (yaratana,yük...). Büyük dilci Kaşgarlı Mahmud dahi o eşsiz yapıtını hazırlarken dini terimlere verilen anlamlar karşısındaki hayranlığını ve ata sevgisini gizleyememiştir. (Atalay, 1985: 288)¹⁰

4. Öneriler

1. Dilimizin zenginliğini ve güzelliğini ortaya koyan Kur'an Tercümelerine gereken önem verilmelidir.
2. Kur'an Tercümelerindeki kelimelerin toplu olarak bir sözlüğü oluşturulmalıdır.
3. Yabancı araştırmacıların Kur'an Tercüme üzerine yaptıkları araştırmaların tamamı Türkçeye çevirilmelidir.
4. Kur'an Tercüme üzerine yapılan çalışmalar için bibliyografya çalışması yapılmalıdır.
5. Kur'an Tercümelerindeki kelime türetme yolları ve türetmede kullanılan ekler ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınmalıdır.

Kaynaklar

- Ata, A. (2004), *Türkçe İlk Kur'an tercümesi-Karahanlı Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Atalay, B. (1985), *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi cilt II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, A. (2000), *Türk Dili Tarihi I-II*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Devellioğlu, F. (2000), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Yayınevi. Ankara.
- Dilçin, C. (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (2000), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Gömeç, S. (1999), *Kök Türk Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

¹⁰ Kaşgarlı Mahmud meşhur eserindeki "kırgak" maddesini açıklarken bu duruma şöyle değinir: "Tanrını kulunu kargımasıyle, kulun kendi eli altındakilere kızması, kargıması arasında ayırt yapabilmek için birincide "kaF" harfi üstün, ikincide esre kılınmıştır". Atalay, a.g.e., c. II, s.288.

- İnan, A. (1991), *Makaleler ve İncelemeler cilt II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özkan, M. (2000), *Türk Dilinin Gelişme Alanları Ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, (2000), *İmlâ Kılavuzu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- , (1998), *Türkçe Sözlük I-II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.